

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЖИВОТА И ОБИЧАЈА РОМА

НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

РАЈКО ЂУРИЋ: ЖИВОТ И ДЕЛО

11. и 12. јун 2026. године

Свечана сала САНУ, Кнез Михаилова 35

Р

Ђ

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

академик ТИБОР ВАРАДИ, председник

проф. др ДРАГОЉУБ Б. ЋОРЋЕВИЋ

проф. др ДРАГАН ТОДОРОВИЋ

проф. др ЉАТИФ ДЕМИР

проф. др СОФИЈА ЗАХОВА

др БИЉАНА СИКИМИЋ

ДРАГИЦА ПУЉАРЕВИЋ

Четвртак, 11. јун 2026. године
Свечана сала САНУ

- 10.00–10.10 **РЕЧ РАЈКА ЂУРИЋА**
10.10–10.30 **ПОЗДРАВНЕ РЕЧИ**
Академик ЗОРАН КНЕЖЕВИЋ
Академик ПАВЛЕ ПЕТРОВИЋ

БИО-БИБЛИОГРАФИЈА РАЈКА ЂУРИЋА И ЊЕГОВО ВИЂЕЊЕ РОМОЛОГИЈЕ КАО НАУКЕ

Председава: проф. Драгољуб Б. Ђорђевић

- 10.30–10.45 **Бранко Ђурић**
Биографија Рајка Ђурића
10.45–11.00 **Бојана Вукотић**
Библиографија радова Рајка Ђурића
11.15–11.30 **Свенка Савић**
Ромологија: научна интердисциплина на почетку 21. века у Србији
11.30–11.45 **Драгољуб Б. Ђорђевић**
Ђурићева замисао темеља ромологије
11.45–12.00 **Драган Тодоровић**
Докторат Рајка Ђурића: увођење културе Рома у академске шокове
12.00–12.15 **Славица Коматина**
Рајко Ђурић – професор на Високој школи сиркуовних студија у Вршци
12.15–12.30 Дискусија
12.30–12.45 Пауза за кафу

РАЈКО ЂУРИЋ, БОРАЦ ЗА ПРАВА РОМА И ИСТРАЖИВАЧ ЊИХОВОГ СТРАДАЊА У II СВЕТСКОМ РАТУ

Председава: проф. Софија Захова

- 12.45–13.00 **Неђо Осман**
Рајко Ђурић – лик из моје сликовнице
13.00–13.15 **Осман Балић**
Рајко Ђурић: ромски интелектуалац као јавни радник и поличичар

- 13.15–13.30 **Јожек Хорват**
Дојринос Рајка Ђурића ромологији и ромском покрећу (активизму) у Словенији
- 13.30–13.45 **Александар Рац, Данијел Војак**
Сјрадање Рома у инћерјрејацији Рајка Ђурића: између концепћуалне снаге и доказне огранићености
- 13.45–14.00 **Данијел Војак, Александар Рац**
Дојринос Рајка Ђурића знансћвеном исћраживању и ирзнању геноцида над Ромима у Другом свјејском раћу
- 14.00–14.15 **Милан Кољанин**
Рајко Ђурић као исћраживач Самударићена у окућираној Србији 1941–1944.
- 14.15–14.30 Дискусија
- 14.30–15.30 Коктел, Клуб САНУ

ЛИНГВИСТИЧКИ ДОПРИНОСИ РАЈКА ЂУРИЋА

Свечана сала САНУ

Председава: др Мирјана Мирић

- 15.30–15.45 **Жељко Степановић**
Дојринос Рајка Ђурића ећимологији ромског језика
- 15.45–16.00 **Љуан Коко**
Рајко Ђурић и изазови ромског језика: о улози (раду и делу) у нормализацији, кодификацији и сћандардизацији језика
- 16.00–16.15 **Хусеин Кјучук**
Standardization of Romani: past, present, future
- 16.15–16.30 **Хусеин Кјучук, Мартин Галис**
The Dzambaz/Gurbet Romani dialect in the Balkans
- 16.30–16.45 **Светлана Ћирковић**
Gramatika e rromane çhibaki Raika Ćurika – ирадигма једног језика
- 16.45–17.00 **Мирјана Мирић**
Ућбеници ромског језика
- 17.00–17.15 Дискусија

РАЈКО ЂУРИЋ КАО НОВИНАР, ПРИСУСТВО У МЕДИЈИМА И ДОПРИНОС ФИЛМУ

САНУ, сала 3/1 спрат

Председава: др Ана Банић Грубишић

- 15.30–15.45 **Дубравка Валић Недељковић**
Рајко Ђурић као новинар
- 15.45–16.00 **Јован Младеновић**
Дијалог Рајка Ђурића са Милошем Црњанским (1973/1975) и есеј о Марковој поезији „Књига љубави“ (1983)
- 16.00–16.15 **Славица Денић**
Рајко Ђурић у програму Радио телевизије Војводине 1980–2020. године
- 16.15–16.30 **Драган Ристић**
Рајко Ђурић као културни медијатор: ромски културни код у српској кинематографији
- 16.30–16.45 **Дејан Дабић**
Кинематографски допринос Рајка Ђурића у филмовима „Скуљачи перја“ и „Дом за вешање“
- 16.45–17.00 Дискусија

Петак, 12. јун 2026. године
Свечана сала САНУ

РАЈКО ЂУРИЋ: ПИСАЦ, ИСТОРИЧАР КЊИЖЕВНОСТИ И САКУПЉАЧ УСМЕНОГ СТВАРАЛАШТВА РОМА

Председава: др Биљана Сикимић

- 10.30–10.45 **Љатиф Демир**
Рајко Ђурић – ушмељивац ромске књижевности и лингвистике
- 10.45–11.00 **Софија Захова**
Ром иражи место под сунцем: пресекајући историју и активизма у књижевном стваралаштву Рајка Ђурића
- 11.00–11.15 **Ана Банић Грубишић**
Антрополошко читање „Историје ромске књижевности“ Рајка Ђурића
- 11.15–11.30 **Хедина Тахировић Сијерчић**
Самопревођење у поезији Рајка Ђурића

- 11.30–11.45 **Данијела Поповић Николић**
Усмено сиваралаштво у делима Рајка Ђурића
- 11.45–12.00 **Биљана Сикимић**
Ромске загонетке Рајка Ђурића
- 12.00–12.15 Дискусија
- 12.15–12.30 **Завршна реч**

БИОГРАФИЈА РАЈКА ЂУРИЋА

Бранко Ђурић

Ромска редакција РТС

Рад представља биографско-интерпретативни осврт на животни пут проф. др Рајка Ђурића, једне од најзначајнијих личности савремене ромологије, ромске књижевности и јавне борбе за достојанство ромског народа у Србији и Европи.

Полазећи од основних биографских чињеница, текст настоји да осветли оне догађаје из детињства и младости који су пресудно утицали на обликовање интелектуалне, друштвене и моралне оријентације Рајка Ђурића.

Посебна пажња посвећена је споју личног искуства дискриминације, изузетне образовне амбиције и друштвене сензибилности, из којих се развила његова трајна посвећеност научном проучавању историје, језика и културног идентитета Рома.

У раду се Рајко Ђурић сагледава не само као научник, књижевник, новинар и политички делатник, већ и као личност чији је приватни животни импулс давао такт и аутентичност његовом јавном ангажману.

Анализирају се његови први сусрети са институционалном неправдом, ангажман на филму „Скупљачи перја“, учешће у студентским демонстрацијама 1968. године, као и формирање његове критичке друштвене мисли током наредних деценија.

Посебан акценат стављен је на чињеницу да су лична и породична искуства, трауме због свести о неједнаком положају у друштву, које велики број Рома носи у себи свесно или несвесно, код Рајка Ђурића постала темељ каснијег научног истраживања Самударипена, стандардизације ромског језика и афирмације ромске културе у европском интелектуалном простору.

Рад је конципиран као спој биографије, породичног сведочанства и историјско-културне анализе, са циљем да се прикаже унутрашњи развој једног изузетног интелектуалца, али и шири друштвени контекст у којем је његово дело настајало.

На тај начин, излагање настоји да допринесе потпунијем разумевању Рајка Ђурића не само као јавне фигуре, већ и као човека чија је лична судбина у великој мери одредила правац његовог укупног стваралаштва.

Кључне речи: Рајко Ђурић, биографија, породична историја, ромска култура

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА РАЈКА ЂУРИЋА

Бојана Вукотић

Народна библиотека Србије

Библиографија радова Рајка Ђурића садржи око 250 библиографских јединица. Обухваћени су сви објављени радови Рајка Ђурића од 1969. до 2020. године, као и радови о њему до 2025. године. Коришћени су подаци доступни у библиотечким каталозима (систем COBISS.SR), на интернету или су добијени од Ђурићеве породице.

Библиографске јединице распоређене су хронолошки (према години издања) у оквиру три поглавља: 1. Монографске публикације, 2. Чланци и прилози у зборницима и серијским публикацијама и 3. Литература о Рајку Ђурићу. Ради лакшег сналажења библиографија има регистре: Регистар аутора и Регистар наслова.

Рајко Ђурић је био новинар и главни уредник културне рубрике дневног листа Политика од 1972. до 1991. године. Претпоставка је да радови објављени у дневној штампи нису у потпуности обрађени у библиотечким каталозима. Зато ће библиографија бити допуњена подацима из националне текуће библиографије Југословенског библиографског института – 1. *Bibliografija Jugoslavije. Članci i prilozi u serijskim publikacijama. Serija A: Društvene nauke* и 2. *Bibliografija Jugoslavije. Članci i prilozi u serijskim publikacijama. Serija C: Umetnost, sport, filologija, književnost*.

Кључне речи: Рајко Ђурић, библиографија, каталози

РОМОЛОГИЈА: НАУЧНА ИНТЕРДИСЦИПЛИНА НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА У СРБИЈИ

Свенка Савић

Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Научна интердисциплина Ромологија не предаје се на државним универзитетима у Републици Србији. Данас је актуелно питање њеног увођења у високошколски систем три универзитета (Београду, Новом Саду и Нишу), где већ неколико деценија постоје истраживачки тимови који производе важне истраживачке резултате за високошколску наставу, поред дугогодишњег рада Одбора за проучавање живота и обичаја Рома САНУ (Савић и Митровић, 2006; Тодоровић, 2025). Ту сарађују особе из ромске заједнице које су својим радом и животом доприносиле научном истраживању ромске заједнице.

Трифун Димић (1956–2001) самоук просветитељ у области ромологије, афирмише едукацију за потребе описмењавања на матерњем језику најмлађих у ромској заједници (Писменица, Читанка, Речник). Истовремено је активиста у залагању да ромска заједница добије статус једне од националних заједница којој је омогућен развој у (тада) југословенској заједници. Трифун Димић је од почетка професионалне каријере научник и активиста.

Проф. др Рајко Ђурић (1947–2020) је доктор социолошких наука, новинар (*Полиџика*: 1971–1991), објавио је 30 књига о ромској заједници, различитог жанра из ромологије (културе, историје, језика Рома) код нас и у свету и уџбеник *Ромологија* за високошколско образовање. Активиста за права ромске заједнице.

Проф. др Марија Александровић (1972–2025) је доктор књижевних наука, предавала је елементе ромологије (Ромски језик, Књижевност за децу и Методику развоја говора) на Високој школи струковних студија за васпитаче у Вршцу. Објавила је низ важних почетница (Буквара) за описмењавање ромске деце на изборном предмету Матерњи језик у основним школама, потом различите радове из домена књижевности, обичаја и културе Рома и Ромкиња у Војводини, а последњих година је почела да пише и песме за децу на ромском језику.

Уџбеник *Ромологија* (Ђурић, 2021) једини је до сада под овим називом за високошколску наставу код нас. У раду ћу анализирати доприносе Трифуна Димић, Рајка Ђурића и Марије Александровић науци о ромској заједници у покушају да се стабилише у систему научних интердисциплина код нас. Покушаћу да отворим питања писања уџбеничке литературе за високошколски ниво образовања о ромској заједници код нас и предложим структуру дугорочно осмишљеног истраживачког пројекта за ту врсту научног рада који повезује едукацију и истраживање у дугорочном периоду.

Кључне речи: Рајко Ђурић, ромологија, Трифун Димић, Марија Александровић, ромска елита

ЂУРИЋЕВА ЗАМИСАО ТЕМЕЉА РОМОЛОГИЈЕ

Драгољуб Б. Ђорђевић

Машински факултет, Универзитет у Нишу

Рајко је Ђурић, уз Шабана Бајрамовића, најпознатији српски Ром у светском омеру. Повесничар Рома, истраживач страдања Рома у Другом светском рату, проучавалац ромске културе и корпуса симбола, антологичар ромских загонетки и митова, писац историје ромске књижевности, лингвиста, састављач граматике ромског језика, песник... бавио се и питањима ромологије као мултидисциплинарне и интердисциплинарне науке. Аутор у чланку критички излаже и расправља Ђурићево схватање основа ромологије: настанак, појам, предмет, методе, задатке и перспективу.

Кључне речи: Рајко Ђурић, ромологија, појам, предмет, методе, задаци, перспектива

ДОКТОРАТ РАЈКА ЂУРИЋА – УВОЂЕЊЕ КУЛТУРЕ РОМА У АКАДЕМСКЕ ТОКОВЕ

Драган Тодоровић

Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

Ослањајући се на постојећа разасута истраживања о језику, обичајима и веровањима, народном стваралаштву и друштвено-економском положају Рома у тадашњој социјалистичкој Југославији, Рајко Ђурић брани 1985. године докторску тезу „Култура Рома у СФР Југославији“ под менторством проф. др Есада Ћимића на Филозофском факултету у Београду, стекавши титулу „доктор социологије“. На истом факултету претходно је 1971. године дипломирао филозофију.

Докторска теза има 157 страница текста и 9 страница прилога. Након уводног, следе поглавља: „Лик – парадигма“, „Бројно стање, име и називи племена“, „Начин живота и друштвени систем“, „Чисто-нечисто“, „Обичајни систем“, „Мит и магија“, „Уметност“, „Исходиште и последице“ и „Закључна разматрања“. Дисертација завршава напоменама и библиографијом радова, а у прилогу су коришћени цртежи и илустрације.

Кључне речи: Рајко Ђурић, докторат, социологија, култура Рома, СФРЈ

РАЈКО ЂУРИЋ – ПРОФЕСОР НА ВИСОКОЈ ШКОЛИ СТРУКОВНИХ СТУДИЈА У ВРШЦУ

Славица Коматина

Висока струковна васпитачка и медицинска школа, Вршац

Рајко Ђурић је последњих пет година свог радног века провео на Високој школи струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“ у Вршцу. Његовом доласку претходила је одлука Покрајинског секретаријата за образовање Аутономне покрајине Војводине да се ромски језик изучава на нивоу високог образовања. Тако је први пут у историји српске просвете ромска национална мањина добила могућност да на овом образовном нивоу проучава свој језик и књижевност. Будући да је иза себе имао сјајну и свестрану научну репутацију и велики број респектабилних научних дела, убрзо је изабран у звање професора струковних студија на катедри за матерње језике. Осмислио је и имплементирао четири предмета за будуће васпитаче, припаднике ромске националне мањине и један који је предавао свим студентима. Током година проведених у овој високошколској установи објавио је и нека веома значајна дела којима је поставио темеље даљег развоја ромског језика и значајно допринео обогаћивању укупне ромске културе.

Кључне речи: ромски језик, ромска књижевност, матерњи језик, националне мањине, високо образовање, образовање васпитача

РАЈКО ЂУРИЋ – ЛИК ИЗ МОЈЕ СЛИКОВНИЦЕ

Неђо Осман

Један од разлога зашто сам желео да пишем о Рајку Ђурићу јесте тај што је био један од ликова из моје сликовнице. У тој сликовници налазе се само изузетни људи, који су на мене оставили посебан утисак – као пријатељи, интелектуалци, борци за људска права, Роми.

Са деветнаест година упознао сам проф. др Рајка Ђурића током једног од гостовања Театра Рома на Битеф фестивалу. Тај сусрет нам је био значајан, желели смо да чујемо ромског интелектуалца, познаваоца ромске културе и историје и да сазнамо шта мисли о нашем позоришном раду. Био сам изненађен колико је познавао позориште и колико је разумео значај ромског позоришта. Говорио је и о многим другим темама, о ромској култури, језику, историји. Фасцинирало ме је његово огромно знање и истовремена једноставност. Посебно ми је остало у сећању како нас је уверавао да је могуће остварити оно што изгледа немогуће. Зато је постао један од ликова моје сликовнице. Тај сусрет са професором Ђурићем код мене је створио осећај сигурности, препознавање сопственог идентитета, а посебно самопоуздање и свест да је и „немогуће могуће“. То ме је водило као младог ромског уметника, кроз даље образовање, каријеру све до данас. С времена на време састајали смо се с професором Ђурићем у Београду или неком другом граду тадашње Југославије. Онда је уследила велика пауза, мој одлазак у Немачку у ромским позориштем Пралипе, а убрзо и рат у Југославији.

Кључне речи: Рајко Ђурић, биографија, уметност, позориште

РАЈКО ЂУРИЋ: РОМСКИ ИНТЕЛЕКТУАЛАЦ КАО ЈАВНИ РАДНИК И ПОЛИТИЧАР

Осман Балић
YUROM Ценџар, Ниш

Др Рајко Ђурић (1947–2020) био је један од најзначајнијих ромских интелектуалаца, књижевника, ромолога, новинара и политичара у Србији, на Балкану и у Европи. Рођен у Малом Орашју код Смедерева, студирао је филозофију и докторирао социологију на Филозофском факултету у Београду (теза: *Култура Рома у СФРЈ*, 1986). Као новинар био је уредник културне рубрике листа *Политика* до 1991, када се због притисака и почетка ратова иселио у Берлин, где је провео 1990-е радећи на ромологији и књижевности. Аутор је кључних дела: *Граматика ромског језика*, *Историја Рома*, *Сеоба Рома*, као и поезије на ромском (песма „Без дома, без гроба“ постала је својеврсна ромска химна). Стандардизовао је ромски језик, допринео његовом увођењу у образовање у Србији и био председник Међународне ромске уније (IRU), генерални секретар Ромског ПЕН центра и први председник Ромске академије наука и уметности (од 2011). Политички је деловао као оснивач и председник Уније Рома Србије (2004), а 2007. постао посланик у Скупштини Србије, где се залагао за ромска права, образовање и социјалну инклузију. Његов рад био је обележен борбом против дискриминације, промоцијом ромског идентитета и културе, наглашавајући да „Роми нису само жртве историје, већ и њени творци“. Упркос политичким изазовима и унутрашњим конфликтима у ромској политичкој сцени, остао је визионар који је ромску заједницу приближио европској култури и међународном признању. Преминуо је 2. новембра 2020. у Београду, оставивши трајно наслеђе у ромологији, стандардизацији језика, књижевности и борби за достојанство Рома.

Кључне речи: Рајко Ђурић, Ромски ПЕН, Међународна ромска унија, Ромска академија наука и уметности, Унија Рома Србије

DOPRINOS RAJKA ĐURIĆA ROMOLOGIJI I ROMSKOM POKRETU (AKTIVIZMU) U SLOVENIJI

Jožek Horvat Muc
Saveza Roma Slovenije

Za prof. dr. Rajka Đurića saznao sam oko 1988. godine putem medija i stručnih krugova. Na njegov rad često su upućivali slovenski istraživači Roma, dr. Pavla Štrukelj i dr. Vanek Šiftar, članovi Sarajevske grupe osnovane 1980. pod vodstvom Rade Uhljaka. U Sloveniji je Đurić bio poznat kao novinar i urednik kulturne rubrike lista *Politika*, ali i kao istaknuti romski aktivist, pisac i intelektualac.

Godine 1988. susreli smo se na Pedagoškom fakultetu u Mariboru, gdje se raspravljalo o mogućnosti osnivanja Odsjeka za romologiju te o organiziranju Roma u Jugoslaviji i međunarodno. Posebno sam istaknuo inicijative mladih Roma iz Prekmurja za osnivanje Saveza Roma Slovenije, koje tada još nisu bile uspješne.

Na njegov poziv 1990. sudjelovao sam na međunarodnoj ljetnoj školi u Beču u organizaciji Svjetske organizacije Roma, kojom je predsjedavao Sait Balić, dok je Đurić bio generalni sekretar Međunarodne unije Roma (IRU). Tada smo oblikovali zajednički stav o potrebi osnivanja organizacije koja bi povezivala Rome u Sloveniji i sustavno zastupala njihove interese.

U listopadu 1990. osnovana je Romska unija – Unija Roma opštine Murska Sobotica, kasnije članica Svjetske organizacije Roma. Kao njezin predstavnik sudjelovao sam 2000. na kongresu u Pragu. Slijedile su brojne međunarodne konferencije i simpoziji u Murskoj Sobotici, na kojima su, uz Đurića, sudjelovali i Dragoljub Acković, Orhan Galjusi i Dervo Sejdić.

Iz tih suradnji proizašla je odluka o osnivanju Europske unije Roma – Europakri Romani Unia, službeno osnovane 23. lipnja 2011. u Murskoj Sobotici, uz sudjelovanje organizacija iz osamnaest europskih zemalja. Za predsjednika je izabran prof. dr. Rajko Đurić, a za generalnog sekretara prof. dr. Dragoljub Acković.

Od 1994. u Murskoj Sobotici se održavao romski kamp, koji je prerastao u Međunarodni romski kamp s brojnim uglednim predavačima. Na prethodnjem kampu izrađena je studija o osnivanju Instituta za studije, obrazovanje i kulturu Roma (IRŠIK), koji je registriran 3. veljače 2012. kao visokoškolska ustanova, a stručni voditelj bio je prof. dr. Rajko Đurić.

Ključne reči: Europska unija Roma, Rajko Đurić, aktivizam, Slovenija

STRADANJE ROMA U INTERPRETACIJI RAJKA ĐURIĆA: IZMEĐU KONCEPTUALNE SNAGE I DOKAZNE OGRANIČENOSTI

Aleksandar Racz, Danijel Vojak

Medicinski Fakultet Sveučilišta u Rijeci, Fakultet zdravstvenih studija

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Rad analizira način na koji Rajko Đurić konstruira i interpretira stradanje Roma, s posebnim naglaskom na genocid u Drugom svjetskom ratu i njegove povijesne preduvjete. Na temelju korpusa publicističkih i intervjualnih tekstova provodi se kvalitativna diskurzivna analiza usmjerena na identifikaciju ključnih pojmova, argumentacijskih obrazaca i epistemoloških pretpostavki. Rezultati pokazuju da Đurić razvija snažan interpretativni okvir u kojem genocid nad Romima nije izolirani povijesni događaj, nego kulminacija dugotrajnog procesa etničke distance, institucionalne marginalizacije i kulturne dehumanizacije. Istodobno, analiza ukazuje na ograničenja njegove dokazne strukture, osobito u segmentima gdje opće tvrdnje nisu potkrijepljene jasno demonstriranim empirijskim izvorima. Zaključno, Đurićev doprinos definira se kao ključan u području romske intelektualne povijesti i studija memorije, ali s nužnom potrebom kritičkog metodološkog čitanja.

Ključne riječi: Romi, genocid, Rajko Đurić, etnička distanca, Jasenovac, Auschwitz, historiografija, memory studies, marginalizacija, epistemologija nasilja

DOPRINOS RAJKA ĐURIĆA ZNANSTVENOM ISTRAŽIVANJU I PRIZNANJU GENOCIDA NAD ROMIMA U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Danijel Vojak, Aleksandar Racz

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Medicinski Fakultet Sveučilišta u Rijeci, Fakultet zdravstvenih studija

U travnju 1941. započeo je Drugi svjetski rat na području tadašnje Kraljevine Jugoslavije vojnim napadom sila Osovina predvođenom vojskama nacističke Njemačke i fašističke Italije. Ubrzo nakon toga je kapitulirala vojska Kraljevine Jugoslavije i većina njenog područja bila je okupirana, a na dio njih je uspostavljena nova država (Nezavisna Država Hrvatska, dalje NDH). Slijedila je politika represije vlasti prema nepoćudnim skupinama, među kojoj je posebice bila vidljiva prema romskom stanovništvu. Romi bili su zatim mučeni i ubijani, deportirani u logore, dok je njihova imovina bila konfiscirana. Rezultat ovakve politike prema Romima posebice je bio vidljiv na području NDH i Srbije, gdje je znatan dio njih bio mučen i ubijen. Nakon Drugog svjetskog rata socijalističke jugoslavenske vlasti provodile su politiku marginalizacije kulture sjećanja na romske žrtve koje su bile svedene na ideološki konstrukt „žrtava fašističkog terora“. To je u praksi značilo izostanak zasebnih komemoracija za romske žrtve, kao i izostanak podizanja spomenika i spomen–ploča, nazivanje imena ulica i trgova u sjećanje na romske žrtve. Protiv takve prakse marginalizacije sjećanja usprotivila se romska zajednica predvođena Slobodanom Berberskim i drugim romskim intelektualcima. Osnivanjem društva „Rom“ krajem 1960-ih u Beogradu, sudjelovanjem na Prvom svjetskom kongresu Roma u Londonu 1971, nepriznanjem položaja nacionalne manjine u Ustavu iz 1974. godine, jugoslavenski Romi inicirali su sustavni proces priznanja genocida nad Romima pred jugoslavenskim i međunarodnim vlasti. Jedan od istaknutijih predstavnika Roma u ovom procesu bio je Rajko Đurić, koji se nametnuo ponajprije kao romski intelektualac, znanstvenik i aktivist. Đurić je nastojao i putem znanstvenih i publicističkih radova objasniti kompleksnost stradanja Roma na širem (jugoslavenskom) području. Izlaganje će biti usmjereno na analizu Đurićevog doprinosa razumijevanju stradanja Roma za vrijeme Drugog svjetskog rata. Dio izlaganja će biti fokusiran i na analizu njegovog aktivističkog djelovanja na javnom priznanju stradanja Roma.

Ključne riječi: Rajko Đurić, Romi, Drugi svjetski rat, genocid

РАЈКО ЂУРИЋ КАО ИСТРАЖИВАЧ САМУДАРИПЕНА У ОКУПИРАНОЈ СРБИЈИ 1941–1944.

Милан Кољанин

Институт за савремену историју, Београд

Геноцид над Ромима током Другог светског рата, за који данас користимо термин Самударипен, био је једна од централних тема истраживања Рајка Ђурића. Треба одмах нагласити да је његов истраживачки приступ од првих радова на ову тему био синтетичког карактера. Иако је Самударипен феномен везан за уништавање Рома током Другог светског рата, Рајко Ђурић га је посматрао у широком оквиру укупног положаја и страдања Рома, односно - посматрао га је као појаву дугог временског трајања и увек у контексту опште историје Рома. У методолошком погледу његова истраживања и резултати имају свој развојни пут, али су увек имали и велики значај како за ширу рецепцију страдања Рома, посебно током Другог светског рата, тако и за стварање јавне свести о значају овог питања. Стога је улога Рајка Ђурића као истраживача Самударипена у окупираној Србији и укупне историје Рома имала и има суштински значај за еманципацију Рома. У раду ће бити анализирани најзначајнији радови Рајка Ђурића посвећени геноциду над Ромима, нарочито у окупираној Србији.

Кључне речи: Рајко Ђурић, самударипен, Други светски рат, Србија

ДОПРИНОС РАЈКА ЂУРИЋА ЕТИМОЛОГИЈИ РОМСКОГ ЈЕЗИКА

Жељко Степановић

Инстѿиѿуѿ за срѿски језик САНУ

У раду ће бити приказан допринос Рајка Ђурића етимологији ромског језика на примеру његове монографије *Ромски глаголи, њихово ѿорекло и значење*. Глаголи су у монографији описани по абecedном реду. Најпре се наводе значења и етимологија за сваки глагол (глаголско гнездо), а затим се код појединих глагола значења илуструју примерима на ромском језику, уз превод на српски. У раду ће се, такође, одабрани ромски глаголи додатно допунити паралелама из појединих савремених индоаријских језика, нпр. ромско *xal* 'јести' истозначним хинди *khānā*, а нека етимолошка гнезда биће стављена у шири индоевропски контекст. На пример, ромски глагол *dživil* 'живети', који се своди на староиндијско *jīvati* 'живети', прасродан је са истозначним хинди *jīnā*, латинским *vivō*, српским *живеѿи*; ромски глагол *sovel* 'спавати', који се своди на истозначно староиндијско *svāpati*, прасродан је са латинским *sōpiō* 'успавати', српским *сѿаваѿи* итд. У неколиким случајевима биће ревидирана понуђена етимологија.

Кључне речи: Рајко Ђурић, ромски језик, глаголи, етимологија

РАЈКО ЂУРИЋ И ИЗАЗОВИ РОМСКОГ ЈЕЗИКА: О УЛОЗИ (РАДУ И ДЕЛУ) У НОРМАЛИЗАЦИЈИ, КОДИФИКАЦИЈИ И СТАНДАРДИЗАЦИЈИ ЈЕЗИКА

Љуан Коко

Рад се бави процесом нормализације, кодификације и стандардизације ромског језика кроз анализу гласовних промена и појава које су значајне за његово системско уређивање. Посебан допринос овом процесу дао је лингвиста и књижевник Рајко Ђурић, који је кроз лингвистичка истраживања настојао да утврди основне фонолошке законитости ромског језика и да на основу њих постави темеље стандардног језика.

У раду се анализирају најважније гласовне промене, као што су то палатализација и асимилација, као и гласовне појаве попут аферезе, апокопе и метатезе. Ове промене показују динамику ромског језика и његову прилагодљивост различитим језичким утицајима.

Резултати истраживања указују да проучавање гласовних промена и појава представља важан темељ за стандардизацију ромског језика. Тиме се доприноси његовој употреби у образовању, култури и науци, као и очувању језичког идентитета ромског народа.

Кључне речи: ромски језик, стандардизација, кодификација, нормализација, гласовне промене, фонологија, Рајко Ђурић

STANDARDIZATION OF ROMANI: PAST, PRESENT, FUTURE

Huseyin Kyuchuk (Hristo Kyuchukov)
University of Silesia, Katowice, Poland

The paper analyses the attempts of Roma and non-Roma scholars to create a standardized Romani for the last 125 years. Some of the most important grammars of Romani will be discussed and analyzed comparing the different alphabets used for writing Romani. Based on the analysis the author will offer some ideas for future development of the alphabet. Special attention will be paid to the grammar of R. Djuric and his use of the standardized alphabet.

Keywords: standardization, Romani, alphabet

THE DZAMBAZ/GURBET ROMANI DIALECT IN THE BALKANS

Huseyin Kyuchuk (Hristo Kyuchukov)

University of Silesia, Katowice, Poland

Martin Galis

Charles University, Prague, Czech Republic

The paper is going to do basically analyses of the Dzhambaz / Gurbet dialects in the Balkans. As a base we are going to take the Dzhambaz dialect in Bulgaria, which is one of the native dialects of the first author and we will compare it with the Gurbet dialect in Serbia and North Macedonia. Dzhambaz dialect is not yet fully described, and this will be the first attempt to make a short sketch of the dialect on different grammatical levels: phonology, morphology and syntax and compare them with Gurbet dialect. The theory of Sprachbund will be used and applied to show peculiarities typical of languages belonging to the Balkan Sprachbund.

Keywords: Dzhambaz, Gurbet, Balkan Sprachbund, grammar

GRAMATIKA E RROMANE ĆHIBAKI RAJKA ĐURIĐA – ПАРАДИГМА ЈЕДНОГ ЈЕЗИКА

Светлана Ћирковић
Балканолошки институт САНУ

Рајко Ћурић, угледни ромски активиста, песник, новинар, научник, оставио је неизбрисив траг у српској и светској ромологији. Иако по основној вокацији филозоф и социолог, Ћурићеве објављене студије из области лингвистике улазе у корпус релевантне литературе за лингвистичка истраживања.

Једно од важних Ћурићевих дела је и *Граматика ромског језика* (ром. *Gramatika e Rromane Ćhibaki*), објављена 2005. године, која је неколико година касније 2012. послужила као основ за кодификацију и стандардизацију ромског језика у Србији. Имајући у виду да савремена лингвистика ромског језика располаже бројним студијама које покривају различите феномене који одликују овај језик (почевши од језичко-историјских, фонолошких, морфолошких, синтаксичких, семантичких, па све до контактних феномена и језичких репертоара), несразмерно је мало „граматика“ ромског језика, и/или његових варијетета. Имајући у виду да су оне настале доминантно крајем 90'их година 20. века и на самом почетку 21. века, чини се да је Рајко Ћурић био један од пионира у том захтевном послу.

Ова презентација има за циљ да представи рад Рајка Ћурића на опису граматичке структуре ромског језика. У својој Граматици, Рајко Ћурић се бави писмом и фонолошким системом ромског језика, наводећи одлике гласова ромског језика – вокале и консонанте, као и фонолошке промене које се дешавају у контакту одређених гласова. Након тога, морфологији – најсложенијем делу граматике, Ћурић посвећује много пажње, селекујући врсте речи и у оквиру њих описујући различите морфолошке категорије (род и број именица и придева, различите врсте заменица, класе глагола и слично). Уз то, анализирајући различите морфолошке категорије, поглавље о морфологији ромског језика залази и у морфосинтаксу. Сама синтакса, као наредни ниво језичке структуре, обухвата синтаксу реченице у најширем смислу, али и синтаксу падежних облика. Посебно је занимљив Ћурићев поглед на структуру текста, који он назива „текстграматика“, која се, како он наводи, односи на писане текстове и кохеренцију текста. Ћурић наводи различите функције структуре текста – текстсинтакса, текст семантика, стилистика, текстпрагматика, текстипика.

Осим неспорног значаја за упознавање са ромским језиком, и уџбеничког карактера Граматике, ова студија предњачи у томе што је осим на српском језику, написана и на ромском, те се ромски текст може сматрати својеврсним извором изучавања Ћурићеве Граматике у пракси.

Кључне речи: ромски језик, граматика, стандардизација, Рајко Ћурић

УЏБЕНИЦИ РОМСКОГ ЈЕЗИКА

Мирјана Мирић

Балканолошки институт САНУ

Прилог представља део истраживања која се баве анализом наставе ромског језика која се факултативно организује у основним школама у Србији. Претходне студије које су анализирале наставу ромског језика бавиле су се преваходно разлозима за опадање броја ученика који похађају наставу предмета *Ромски језик са елементима националне културе*, ставовима ученика о настави ромског језика, односом учесника у образовању према ромском језику и начином на који њихови ставови и праксе утичу на обликовање језичке политике у настави ромског језика у Србији, као и изазовима у извођењу наставе ромског језика.

Имајући у виду да је реч о области која је слабо истражена, ова студија анализира уџбенике за поменути предмет аутора Рајка Ђурића, чији је допринос настави ромског језика кроз израду уџбеника драгоцен. Иако као коаутор потписује неколико уџбеника ромског од 1. до 6. разреда основне школе, за потребе ове студије фокусираћемо се на уџбенике за 3. и 4. разред из неколико разлога. Пре свега, уџбеници за овај узраст омогућавају различите лингвистичке анализе будући да садрже значајно дуже текстове у односу на сликовницу и буквар који су намењени нижим узрастима. Друго, број текстова обухваћен свим уџбеницима био би превелики за детаљну анализу из различитих перспектива, те је корпус за истраживање потребно ограничити.

Из уџбеника за 3. и 4. разред издвојени су одабрани прозни и драмски текстови (укупно 20 текстова), како они оригинално писани на ромском, тако и они који су дати у преводу на ромски. Анализа текстова није методичко-дидактичког карактера, већ обухвата, пре свега, лингвистичке сегменте:

- а) Дескриптивну и компаративну језичку анализу текстова из угла дијалекатске припадности и односа према стандардном језику.
- б) Анализу могућности примене текстова у лингвистичким истраживањима на различитим нивоима структуре ромског језика, пре све синтаксе, морфологије и лексикологије. Посебна пажња биће посвећена позајмљеницама и неологизмима.
- в) Тематску анализу садржаја текстова.

У прилогу ћемо истаћи позитивне карактеристике уџбеника и њихов допринос јачању компетенција ученика чији је матерњи језик ромски, а осврнућемо се и на оне лингвистичке сегменте које би требало унапредити како би се олакшао процес учења, поспешила мотивација ученика и унапредиле њихове језичке компетенције. Резултати анализе могу послужити као смерница за креирање додатних садржаја на часу ромског језика, али и као препорука креаторима језичких образовних политика у Србији.

Кључне речи: ромски језик, уџбеници, методика наставе

РАЈКО ЂУРИЋ КАО НОВИНАР

Дубравка Валић Недељковић
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Циљ излагања је да се из перспективе новинарског рада Рајка Ђурића сагледа његово велико ангажовање у промовисању ромског питања у медијској сфери.

Сматра се да је Рајко Ђурић први у медијима отворио контроверзна питања посебно о етничкој дистанци према Ромима у СФРЈ, посебно у Србији. Објавио је више од 500 текстова о различитим темама радећи као главни уредник културне рубрике у дневном листу *Полишика*. Ђурић је једном приликом навео „од 1972. био сам новинар листа *Полишика* и у два наврата уредник културне рубрике у којој сам радио до 1991“, дакле у време када је *Полишика* била угледна и веома тиражна новина, а културна рубрика, може се слободно рећи, бренд овог најстаријег дневног листа код нас. Након повратка из Берлина у мају 2004. био је заменик главног уредника *ТАНЈУГ*-а, сарађивао је и са листом *Данас*, *Радио-телевизијом Војводине* и другим медијима спорадичније. Његов приступ новинарском тексту одликовао се критичношћу и аналитичношћу.

За излагање су коришћене две методе – дубински интервјуи са сарадницима и пријатељима Рајка Ђурића и деск топ анализа – преглед најзначајнијих текстова који су, посебно у последњој деценији, обележили његов новинарски рад. На овај начин се сагледава не само његов журналистички ангажман, већ и његов поглед на новинарство и лични напор и посвећеност да се јавности отворе теме о ромској заједници без стереотипа и предрасуда.

Кључне речи: новинарство, етничка дистанца, ромске контроверзе, *Полишика*, *Танјуг*, *Данас*

ДИЈАЛОГ РАЈКА ЂУРИЋА СА МИЛОШЕМ ЦРЊАНСКИМ (1973/1975)
И ЕСЕЈ О МАРКСОВОЈ ПОЕЗИЈИ *КЊИГА ЉУБАВИ* (1983)

Јован Младеновић

Предмет и циљ рада је да се укаже на један значајан аспект есејистичког и књижевно-критичарског рада Рајка Ђурића (1947–2020), независно од његових ромолошких студија и ангажмана, посебно са аспекта журналистике и посвећености делу Милоша Црњанског (1893–1977), са којим је водио два разговора (својеврсни дијалог) 1973. и 1975. Први под насловом: „Микеланђело, утеха и инспирација“ (*Полиџика*, 31. VIII 1973) и други: „Рукописи, стари и нови“ (*Полиџика*, 9. X 1975). Разговори са М. Црњанским, иако су скромни по обиму, вођени су неколико година пре смрти великог писца, и представљају у неком смислу његову рекапитулацију живота и списатељског дела. Говорио је о *Ембахадама*, *Књизи о Микеланђелу*, али и о идеји о новом започетом роману *Еспања* (?). По интонацији разговора може се закључити да је Рајко Ђурић, у то време уредник културе у Политици, имао поверење Црњанског и обострану извесну пријатељску наклоност. У прилогу рада објављују се и фрагменти из ових разговора, јер су битни за ближе осветљавање дела Милоша Црњанског, подједнако као и личност и дело Рајка Ђурића. Поред ових разговора, у раду се даје преглед рецензије, релативно непознатог текста (есеја) Рајка Ђурића о Марксовој поезији под насловом „Четврти извор марксизма“ у књизи песама Карл Маркс: *Књига љубави*, посебно издање часописа *Градина*, Ниш, 1983. У тексту је извршена минуциозна анализа и познавање Марковог схватања уметности и књижевности уопште, са посебним акцентирањем тезе да је Маркс поседовао изузетан књижевни дар, изванредан стил и мисао уметничког изражавања, како пише Ђурић, без догматског и дијаматовског идејног оптерећења!

Кључне речи: разговор, Црњански, поезија, Маркс, дијалог, Рајко Ђурић, есеј

РАЈКО ЂУРИЋ У ПРОГРАМУ РАДИО ТЕЛЕВИЗИЈЕ ВОЈВОДИНЕ 1980–2020. ГОДИНЕ

Славица Денић

Радио телевизија Војводине, Ромска редакција

Др Рајко Ђурић (Мало Орашје, 1947. – Београд, 2020), био је новинар, писац, политичар и професор на Високој струковној, васпитачкој и медицинској школи у Вршцу где је предавао теме из области ромологије. Објавио је више од тридесет књига о ромској заједници међу којима су и оне базичне за ромолошка питања – историју, граматику и правопис ромског језика и ауторска дела различитог жанра из културе и уметности. Његова дела су преведена на више светских језика међу којима су немачки, француски, енглески, шведски, шпански, италијански, румунски, мађарски и јапански.

Ђурић је био и дугогодишњи новинар у дневном листу *Полиџика* (1971–1991) и активиста за ромска питања који је промишљао проблеме своје националне заједнице. Један је од (ретких) интелектуалаца из ромске заједнице, не само на просторима некадашње Југославије, већ и шире, који је у дугом временском периоду био присутан у јавности и значајно допринео очувању културног идентитета Рома, систематизацији ромског језика и бележењу њихове историје.

Ђурићев основни идеолошки став као истраживача јесте да је ромска заједница (не само на нашим просторима) вековима уназад дискриминисана и за то наводи мноштво доказа кроз своја писана дела, али и медијске наступе, те је у том смислу основни задатак континуирана борба против дискриминације.

Циљ овога рада јесте да анализира медијске наступе Рајка Ђурића и приоритетне теме које су биле заступљене у програму Радио телевизије Војводине у периоду од 1980–2020. године, међу којима се посебно истичу важност очувања и стандардизације ромског језика и историја Рома, нарочито холокауст, као обележје једне епохе током које бележимо страдање многих народа, посебно Јевреја и Рома.

У документацији Радио телевизије Војводине сачувано је 10 емисија, интервјуа са Рајком Ђурићем, који чине основ за анализу горе наведених питања којима се Ђурић бавио.

Закључујем: да је медијско присуство др Рајка Ђурића било богато, што представља изузетан материјал за континуирани рад са младим генерацијама из ромске заједнице код нас; мало је обједињених података о његовој улози и доприносу у процесу укључивања и интеграције ромске заједнице у друштвене токове последњих деценија двадесетог и првих деценија двадесет и првог века када ромска заједница добија на значају и у Србији. У том смислу су подаци из медијске документације драгоцени – могу се више пута емитовати и данас широком кругу гледалаца, што би била најбоља метода чувања сећања на овог значајног интелектуалца из ромске заједнице.

Кључне речи: Рајко Ђурић, Радио телевизија Војводине, медији, холокауст, ромски језик, ромска заједница

РАЈКО ЂУРИЋ КАО КУЛТУРНИ МЕДИЈАТОР: РОМСКИ КУЛТУРНИ КОД У СРПСКОЈ КИНЕМАТОГРАФИЈИ

Драган Ристић
Груја „Кал“, Београд

Овај рад анализира улогу Рајка Ђурића као културног медијатора у процесу увођења и трансформације ромског културног кода у српској кинематографији. Полазећи од разумевања ромске културе као сложеног система језика, вредности, обичаја, породичних односа, унутрашњих правила и симболичких образаца, рад испитује начин на који она у филму престаје да буде фолклорни или декоративни елемент и постаје активни носилац филмског значења.

Посебна пажња посвећена је филмовима „Скупљачи перја“ Александра Петровића и „Дом за вешање“ Емира Кустурице. У „Скупљачима перја“ ромски културни код испољава се кроз језик, телесност, породичне и заједничке односе, као и кроз симбол перја, који повезује економску нужност, несталност и идеју слободе. У „Дому за вешање“ исти културни принципи добијају сложенију филмску форму и прерастају у структуру саме филмске стварности, кроз ритуал, магијски реализам, породичне хијерархије и колективно искуство заједнице.

Кроз примену концепта културног капитала, рад показује да ромска култура у српској кинематографији функционише као динамичан симболички ресурс. Њена естетска и уметничка вредност не произлази из егзотизације, већ из способности да обликује филмски језик изнутра. У том процесу, Рајко Ђурић заузима централно место као посредник који омогућава да се унутрашња логика ромске културе преведе у уметнички израз.

Кључне речи: Рајко Ђурић, ромска култура, српска кинематографија, културни капитал, културни код, филмски језик

КИНЕМАТОГРАФСКИ ДОПРИНОС РАЈКА ЂУРИЋА У ФИЛМОВИМА „СКУПЉАЧИ ПЕРЈА“ И „ДОМ ЗА ВЕШАЊЕ“

Дејан Дабић

Нишки културни центар, Ниш

По сопственом признању, Рајко Ђурић је радио као преводилац за време снимања филма Александра Саше Петровића „Скупљачи перја“ (1967) када се суочио са великом бедом у којој су живели Роми и тада рекао себи: „Ти мораш нешто да учиниш.“

У филму Емира Кустурице „Дом за вешање“ (1988), Рајко Ђурић је био сарадник на сценарију и саветник за ромски језик. Бора Тодоровић који је у филму играо важну улогу Ахмеда Ђиде, истакао је да је много пре почетка филма знао цео текст напамет, а да му је у томе умногоме управо помогао Рајко Ђурић који га је научио ромском језику.

Текст се бави доприносом Рајка Ђурића поменутих филмовима и њиховим утицајем на третирање ромског питања код нас и у свету.

Кључне речи: Рајко Ђурић, Александар Петровић, Емир Кустурица, Бора Тодоровић, допринос, ромско питање

RAJKO ĐURIĆ – UTEMELJITELJ ROMSKE KNJIŽEVNOSTI I LINGVISTIKE

Ljatif Demir

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Do pojave naučnih djela prof. Rajka Đurića, naučnika koji je uporedo radio na književnosti, lingvistici, povijesti i kulturi Roma, svijet nije znao autentičnu istinu o romskom narodu. On je uspio da tu istinu prikaže sa argumentima i odgovorima na pitanjima romskog kulturnog, književnog i jezičnog identiteta. U ovom radu se naglašava cjelovitost i temeljitost Đurićevog velikog književnog i lingvističkog rada koji je bio osnov da se formalno i neformalno školuju stotinjak mladih Romskih znanstvenika. Također rad govori i o njegovom (I) velikom utjecaju u romskoj modernoj književnoj nauci, (II) o književnosti koja vrši utjecaj na romsku lingvistiku, te (III) o formiranju kruga romskih lingvista koji su napravili (re)standardizaciju romskog jezika. Romska je književna povijest, sa njegovim djelima napravila institucionalizaciju i na jedan specifičan način – muzealizaciju, jer Romima je, kao maloj naciji opterećenoj identitetskim politikama koje su gradili ne-Romi, bilo i te kako potrebno da budu sposobni „ostalom svijetu“ dati odgovore na pitanja na koja ranije nisu imali odgovore: Tko smo i odakle dolazimo? Rajko Đurić je svima nama ostavio zalog (povjereno dobro) da su književnost i romski jezik jedna cjelina jer jezik književnoga djela nosi u sebi jedan svoj vlastiti romski svijet.

Ključne riječi: Rajko Đurić, književnost, lingvistika, identitet, kultura

РОМ ТРАЖИ МЕСТО ПОД СУНЦЕМ: ПРЕСЕК ПИСАЊА И АКТИВИЗМА У КЊИЖЕВНОМ СТВАРАЛАШТВУ РАЈКА ЂУРИЋА

Софија Захова

Директорка Међународног центра Вигдис, Универзитета Исланда

Рад полази од наслова прве Ђурићеве књиге песама *Ром тражи место под сунцем / Rom traži mesto pod suncem* (1969) и усредсређује се на начин на који Рајко Ђурић у својим текстовима обликује књижевни простор као место борбе за видљивост, достојанство и право Рома на равноправно учешће у друштву. Његово стваралаштво не функционише само као естетски чин, већ и као јасно профилисана политичка и еманципаторска пракса, усмерена против стереотипа и структурне маргинализације Рома.

У раду се анализирају кључни тематски и поетички аспекти Ђурићевог књижевног опуса: питања идентитета, сећања, историјске неправде, културне припадности и права на самопредстављање. Посебна пажња посвећена је односу између ауторског гласа и јавног ангажмана, односно начину на који се у Ђурићевом делу преплићу песнички језик, интелектуална интервенција и активистички позив на друштвену промену. Анализа показује да књижевност Рајка Ђурића представља важан пример ромског ауторског говора који истовремено гради културну меморију и отвара простор за критичко промишљање положаја Рома у европским друштвима. На тај начин, Ђурићево дело показује да је књижевност једно од кључних поља ромске еманципације и борбе за „место под сунцем“, док се сам Рајко Ђурић сагледава као једна од најзначајнијих личности савремене ромске интелектуалне и културне историје.

Кључне речи: Рајко Ђурић, ромска књижевност, ромска еманципација, активизам, идентитет

АНТРОПОЛОШКО ЧИТАЊЕ ИСТОРИЈЕ РОМСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ РАЈКА ЂУРИЋА

Ана Банић Грубишић

*Институти за етнологију и антропологију
Филозофски факултет Универзитета у Београду*

Историја ромске књижевности Рајка Ђурића представља пионирски покушај систематизације ромске књижевности као засебног и сложеног књижевног поља. Ђурић ово поље мапира хронолошки (полазећи од усменог народног стваралаштва) и према географско-националним оквирима. Према његовом тумачењу, окосницу ромске књижевности чине питања идентитета, као и искуства прогона, дискриминације и насиља којима су Роми били изложени кроз историју. Посебан значај овог дела произилази из инсајдерске позиције аутора као активног учесника у обликовању ромске културне политике. Једном речју, Ђурић се може посматрати као један од важних актера у процесу канонизације ромске књижевности. У овом излагању, Ђурићева *Историја ромске књижевности* ће се критички сагледати у кључу формирања етничког књижевног канона – процеса који с једне стране омогућава видљивост и академско признање, док с друге ризикује представљање мањинске књижевности према мерилима доминантног књижевног канона. Другу аналитичку линију чиниће читање овог дела у светлу савремених теоријских промишљања ромске књижевности које је сагледавају као транснационалне и дијаспорске књижевности у множини које измичу уским националним оквирима.

Кључне речи: Историја ромске књижевности, мањинска књижевност, етнички канон

SAMOPREVOĐENJE U POEZIJI RAJKA ĐURIĆA

Hedina Tahirović-Sijerčić
Nezavisna istraživačica, Sarajevo

U ovom radu analiziramo samoprevođenje u poeziji Rajka Đurića koristeći se odabirom pjesmama sadržanih u dvojezičnoj zbirci pjesama *Bi kheresko bi limoresko – Bez doma bez groba* (1979). Analizom samoprevoda u procesu samoprevođenja u stvari kompariramo tekstove na romskom i na srpskom jeziku, izvorni i ciljni / original i samoprevod, istražujemo i dokazujemo njihovu vjerodostojnost, ekvivalenciju i adekvatnost te doprinosimo shvatanju bitnosti interkulturalnog i intertekstualnog dijaloga u kontekstu romskog književnog izraza.

Analizu samoprevoda omogućavaju nam prevodilačke nauke s posebnim akcentom na teorije samoprevođenja i prevodilačke strategije i procedure u dijalogu sa prevodilačkim naukama i samoprevođenjem u romskom kontekstu.

Proces samoprevođenja možemo posmatrati i kao način dekoloniziranja marginalizovanih glasova koji govore o istini viđenoj svojim očima i stečenim ličnim iskustvom i znanjem u vlastitoj zajednici. U dijalogu tekstova Rajko Đurić u stvari 'prevodi sebe samog', 'progovara svojim glasom', romskim glasom, provocira kritiku i otvara diskusiju koja služi dekolonizaciji misli i znanja kako sa neromskim tako i sa romskim akademskim glasovima. U tom smislu, nemoguće je a ne postaviti veoma bitna pitanja koja se odnose na razlog/e zbog kojih pjesnik sam prevodi svoje pjesme, na motive njegovog pisanja u samoprevodu i na historijsku, društvenu i političku situaciju koja utiče na motive književnog izraza i u originalu i u samoprevodu.

Ključne riječi: Rajko Đurić, samoprevođenje, romska književnost, poezija

УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО У ДЕЛИМА РАЈКА ЂУРИЋА

Данијела Поповић Николић

Филозофски факултет Универзитета у Нишу

Бројним и разноврсним пословима којима се бавио Рајко Ђурић, у намери да допринесе проучавању разних аспеката културе и историје ромског народа и указује на неопходност континуираног и координисаног рада на том комплексном и недовољно истраженом пољу, припада и рад на представљању и истраживању ромског усменог стваралаштва. Будући да се у том правцу као најзначајнији Ђурићев избор ромског усменог стваралаштва издвајају *Загонетке, мишови и веровања Рома* (1980), *Ромске загонетке* (1980), *Загонетке, мишови и језик Рома* (1983), *Загонетке и мишови Рома* (1990), оне представљају примарни истраживачки корпус. Имајући пред собом најмање двојицу записивача, приређивача и проучавалаца фолклорног фонда ромског народа на Балкану (Т. Р. Ђорђевић и Р. Ухлик), Ђурић није свој приступ саображавао њиховом, иако је резултате њихових истраживања познавао. Примарна је разлика у полазним позицијама и фокусу ка одређеној области: Ђурићу су питања језика и књижевности била повезана са облашћу коју није могао добро познавати, за разлику од Ђорђевића и Ухлика, који су се бавили доминантно фолклористиком и филологијом. Уочљива је и она која се тиче квантитета прикупљеног материјала, будући да је Ђурић имао сасвим сведене збирке, са мањим бројем записа, а његови претходници, Ухлик нарочито, веома богат корпус ромских фолклорних жанрова. У овом раду пажња је посвећена управо Ђурићевом раду на приређивању и промовисању усмених творевина ромске популације са простора Балкана. Неколико аспеката тог рада биће нарочито разматрано, почев од послова на приређивању грађе (избор, превод, метатекстуални елементи), познавању њене терминологије, историје и поетике. Ђурићев приступ фолклору повезан је са тезом о угрожености усменог стваралаштва и његовом нестајању уколико не буде забележено. Са тим у вези је и апстраховање виталне и динамичне природе фолклора, те способности његовог прилагођавања различитим друштвеноисторијским контекстима и функционисању према потребама малих група. Посматраћемо и на који начин се овакве представе укључују у његове метатекстуалне прилоге изборима фолклорних записа. Будући да публикавање грађе у изборима који су предмет истраживања није подразумевало и једину грађу у радовима Р. Ђурића, те да су и подаци који су је пратили били неуједначени, понекад и непостојећи, посебну пажњу усмерићемо ка регистровању рудимената контекста и перформанса.

Кључне речи: Рајко Ђурић, ромски фолклор, мали фолклорни жанрови, усмено стваралаштво

РОМСКЕ ЗАГОНЕТКЕ РАЈКА ЂУРИЋА

Биљана Сикимић

Балканолошки институт САНУ

Збирку ромских загонетака *Romane garadine alava* Рајка Ђурића објавило је 1980. године Одељење језика и књижевности САНУ у серији Балканске народне умотворине чији је уредник био академик Војислав Ђурић. Збирку прате ауторов *Предговор* (О досадашњем испитивању ромских загонетака. Назив, предмет, начин и улога загонетања код Рома. Митско у загонеткама. Тајни знаци варалице. Загонетке у језику и језик у загонеткама) и *Додашак* (Празноверице. Предања), а на крају је, у складу са правилима целе едиције, Регистар одгонетака. У свом предговору Рајко Ђурић бележи да је грађу скупљао на терену Србије. Лингвистичким и паремиолошким читањем ове збирке показало се да међу 'традицијским' ромским загонеткама има и примера који припадају ромским групама ван Србије, односно говорима, Велшких Рома, па и оних које се, према својој паремиолошкој структури, пре могу сматрати 'ауторским' загонеткама.

Осим 'правих' загонетака (ром. *garadine alava*, којих има 213), и 17 питалица (ром. *pučmata*) у збирку су укључени и шире схваћени енигматски облици: 18 тајних знакова (ром. *šikajmako*), затим пет примера које Ђурић назива анаграми (ром. *anagramura*) – форма која се у енигматици сматра за посебну врсту анаграма (*читаљка*) – када неколико речи или њихових делова читаних узастопно дају нову реч, синтагму или реченицу. Брзим читањем, повезивањем неколико речи у једну целину, сваки од ових пет примера даје један познати ојконим (*Осијек, Ниш, Лондон, Лесковац, Београд*). На крају следи већа група текстова (укупно 21), у Ђурићевој терминологији, варалице (ром. *hoxavde*). Ова последња група припада фолклорној инвективи у форми вербалног двобоја и данас је продуктивна код Рома у Србији. Овакав Ђурићев приређивачки поступак може се оправдати чињеницом да су сви ови фолклорни облици у дијалашкој форми и да захтевају бар два учесника.

Збирка ромских загонетака је доживела више издања: двојезично издање на мађарском и енглеском језику у Будимпешти 1999. (коауторски са Резмувеш Мелиндом и Марселом Кортијадеом) и још два српско-ромска издања (коауторски са Драгољубом Ацковићем и Златомиром Јовановићем), Београд, 2022. и 2025.

Кључне речи: Рајко Ђурић, загонетке, фолклорна инвектива, паремиологија

МАШКАР Е МАНУША

Maškar e manuša
sargo pe čarale droma
Numa e učhalina čaladon
E djesa si sargo rat
pe limora

Daratar vi e čirikla
geletar
Angla čučipe vi e balval
ačhel...

МЕЋУ ЉУДИМА

Među ljudima
kao među zraslim putevima
Само се сенке такну
Дани су као ноћ
на гробљу

Од страха су птице
одлетеле
Пред празнином и ветар
застаје...